

УДК 378.637.016: 78.03 (477)

РОБОТА ВЧИТЕЛЯ НАД КОНЦЕПЦІЄЮ, СЦЕНАРІЄМ І ПЛАНОМ-КОНСПЕКТОМ УРОКУ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Володимир ЧЕРКАСОВ (Кіровоград, Україна)

Постановка проблеми. Прийняття Закону України «Про вищу освіту» уможливило набуття системою вітчизняної вищої освіти загальноєвропейських рис із збереженням національної самобутності. За такої ситуації здійснюється розробка нових навчальних планів, спрямованих на підготовку фахівців для загальноосвітніх навчальних закладів, спроможних самостійно вирішувати питання художньо-естетичного виховання молоді, а також ефективно впливати на процес розвитку музично-творчих здібностей кожного учня.

Підготовка майбутнього фахівця до роботи в школі вимагає засвоєння необхідних знань, вмінь і навичок із різних дисциплін. Основна увага концентрується на підготовці та проведенні уроку, як основної форми організації навчально-виховного процесу. Формування методичних компетентностей у студентів відбувається в процесі роботи над концепцією, сценарієм і планом-конспектом уроку, опануванням курсу «Теорії і методики музичної освіти», а також проходженням педагогічної практики в загальноосвітніх навчальних закладах. Отже, проблема професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у вищих навчальних закладах мистецького спрямування на сучасному етапі розвитку суспільства є актуальною і своєчасною.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз джерел педагогічного та мистецького спрямування підтверджує, що вітчизняними та зарубіжними науковцями Е. Б. Абдуллінім, О. О. Апраксиною, Л. О. Безбородовою, І. М. Гадаловою, А. В. Козир, Л. О. Куненко, О. В. Лобовою, Л. М. Масол, О. В. Михайличенком, О. В. Ніколаєвою, О. М. Олексюк, В. Ф. Орловим, М. С. Осеннєвою, О. М. Отич, Г. М. Падалкою, Е. П. Печерською, І. І. Полубояриною, О. Є. Ребровою, Т. Й. Рейзенкінд, О. Я. Ростовським, О. П. Рудницькою, Т. Ю. Свистельниковою, Н. А. Сегедю, Л. В. Школяр різною мірою досліджено й розкрито ті чи інші питання професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, їхньої готовності до роботи над концепцією, сценарієм і планом-конспектом уроку музичного мистецтва. Тематика нашого наукового пошуку значною мірою доповнює дослідження названих авторів, дає змогу усвідомити особливості та підходи до професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах мистецького спрямування на сучасному етапі розвитку музично-педагогічної освіти.

Мета статті полягає у науковому обґрунтуванні й розробці концепції, сценарію та плану-конспекту уроку музичного мистецтва майбутніми вчителями загальноосвітніх навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Готуючись до уроку, учитель складає план-конспект. Згідно з державною програмою «Музичне мистецтво» для загальноосвітніх навчальних закладів визначається *тема уроку*. У разі, коли вчитель працює за авторською програмою, він має право запропонувати тему відповідно до розробленої та затвердженої програми. Назву теми варто формулювати коротко, одним реченням. Тема визначає й одночасно віддзеркалює основний зміст уроку. У перекладі з грецької «тема» означає «те, що покладено в основу». За такого підходу всі структурні компоненти уроку повинні спрямовуватися на розкриття змісту відповідної теми уроку.

Кожен урок передбачає постановку й реалізацію конкретної мети, котра містить *навчальні, розвивальні та виховні можливості*.

Навчальна мета уроку музичного мистецтва передбачає засвоєння учнями знань, умінь і навичок у галузі музичного мистецтва в процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Навчальна мета уроку полягає в наступному:

- 1) засвоєнні музики та знань про музику;
- 2) опануванні інтонаційно-образної природи, жанрового й стилісового різноманіття, особливостей музичної мови;
- 3) знайомстві з вітчизняною та зарубіжною класичною, сучасною та народною музикою;
- 4) у впливі музики на формування інтелектуально-емоційної сфери особистості;
- 5) усвідомленні взаємозв'язку музики з іншими видами мистецтв (образотворчим і хореографічним, літературою та поезією) й життям;
- 6) оволодінні практичними вміннями й навичками в різних видах музично-творчої діяльності, а саме: у галузі сприймання музики, інтерпретації музичних творів та образів, виконання, імпровізації, музично-ритмічних рухів, оволодінні основами музичної грамоти та музичною термінологією, у процесі гри на елементарних музичних інструментах, опануванні вокально-хорових навичок та навичок ансамблевого й сольного співу.

Розвивальна мета, яку ставить учитель на уроках полягає у створенні максимальних можливостей для розвитку та реалізації особистісного потенціалу вихованців у галузі музичного мистецтва. Розвивальна мета сприяє:

- розвитку інтересу до музики й занять музикою;
- розвитку емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу, життєвих явищ і творів мистецтва;
- розвитку психічних процесів, як-то: музичної пам'яті, образного та асоціативного мислення, творчої уяви, здібностей до співпереживання;
- розвитку музично-творчих здібностей, а саме: музичного слуху, співацького голосу, звуковисотного й метроритмічного чуття, вокально-хорових навичок та навичок гри на елементарних музичних інструментах, імпровізаційних навичок.

Виховна мета полягає у створенні необхідних умов цілеспрямованого впливу на особистість, передбачає засвоєння загальнолюдських, культурних і мистецьких цінностей, а також характеризує загальний рівень духовного розвитку особистості. Вона передбачає виховання і розвиток:

- інтелектуальної та емоційної сфер особистості;
- морально-естетичних якостей, з-поміж яких: почуття любові до Батьківщини та свого народу, любові до природи, рідного краю;
- стійкого пізнавального інтересу до музичного мистецтва, традицій українського народу й досягнень світової музичної культури;
- художніх смаків молоді;
- творчого потенціалу особистості;
- потреби в самостійному спілкуванні з музичним мистецтвом і музичній самоосвіті;
- слухацької та виконавської культури молоді.

Відповідно до змісту уроку та його тематичного спрямування відбувається конкретизація кожного підвиду мети. Так, у 1-му класі це може бути розвиток співацької постави, звукоутворення, дикції, ансамблю, чистоти інтонування мелодії. У 4-му класі відбувається поглиблення знань учнів з українського фольклору – історичних пісень і дум. На конкретному матеріалі вчитель доводить жанрову своєрідність українських народних дум, підкреслюючи їхні спільні риси та жанрові відмінності. Учні 7-го класу в процесі вивчення творчості Й.Баха поглиблюють знання про творчість композитора, закріплюють поняття «фуга», навчаються розуміти емоційно-образний зміст музичних творів, порівнювати музичні образи різних жанрів.

Стосовно визначеної мети з'ясовується необхідне для проведення уроку *обладнання*. Насамперед, це музичні інструменти, котрі використовує вчитель для проведення уроку, а також елементарні музичні інструменти для організації колективного музикування, мультимедійні засоби навчання, звуковідтворювальна техніка, підручники, збірники шкільних пісень, дидактичні матеріали, портрети композиторів, репродукції творів образотворчого мистецтва тощо.

Визначаючи сценарій проведення уроку, доцільно з'ясувати *тип уроку*. Принагідно зауважимо: узагальнення досвіду роботи вчителів та аналіз календарно-тематичного планування уроків уможлиблює констатувати, що найбільш поширеним типом уроку музичного мистецтва є *комбінований урок*, до змісту якого входять певні музично-педагогічні технології. Окрім комбінованого типу трапляються уроки-введення в тему, уроки-поглиблення, заключні уроки-концерти, інтегровані уроки тощо.

Після визначення цих структурних компонентів доцільно скласти *план уроку*, і врешті-решт, *сценарій уроку*, в якому доречно окреслити основні етапи засвоєння змісту навчального матеріалу. Першим пунктом плану вважається *організаційний момент*, до якого входить *музичне привітання вчителя та учнів*, а також повідомлення вчителем теми уроку. Втім, не доцільно витрачати марно час на те, щоб відмітити в журналі відсутніх учнів. Це можна зробити після закінчення уроку або в процесі самостійної роботи учнів із засвоєння музично-теоретичного матеріалу. Музичне привітання не рекомендується кожен урок змінювати. Учитель самостійно визначає необхідність переходу до іншого музичного привітання. Головна мета музичного привітання полягає в тому, щоб сконцентрувати увагу учнів і налаштувати їх на творчу роботу впродовж усього уроку.

Логічним продовженням музичного привітання може бути *розспівування класу й робота над шкільним пісенним репертуаром*. Розспівок не повинно бути більше, ніж 3–4, і кожна з них повинна містити певну мету. Натомість слушно зазначити, що після музичного привітання може бути ознайомлення з новим навчальним матеріалом або повернення до пройденого. Усе залежить від теми й мети уроку, а також рівня готовності до музично-творчої діяльності учнів кожного конкретного класу.

Розробка сценарію уроку вимагає від учителя прогнозування та досягнення позитивної динаміки у використанні конкретних музично-педагогічних технологій. Слід не забувати й про *кульмінаційні моменти* кожного змістового блоку уроку і кульмінацію всього уроку, котрі зазвичай

супроводжуються активністю музично-творчої діяльності учнів у сприйманні й виконанні передбачених програмою музичних творів.

Потрібно пам'ятати й про *ключові знання* в процесі засвоєння закономірностей і тенденцій розвитку музичного мистецтва, понять, музичної термінології, засобів музичної виразності. Це уможливить якісний підхід до сприймання й відтворення музики та розкриття змісту теми уроку. А цілеспрямований підхід до *формування умінь і навичок* учнів у конкретних видах музично-творчої діяльності повинен забезпечити цілісність уроку й можливість творчого самовиявлення індивідуальних здібностей молоді.

Сценарій уроку міститься в *плані-конспекті* уроку, котрий охоплює всі структурні компоненти й відтворює концепцію уроку.

План-конспект – це заздалегідь розроблений зміст уроку відповідно до навчальної програми курсу, що уможливило прогнозувати *послідовність* використання певних музично-педагогічних технологій, *спрямованих на розв'язання поставленої мети*, і який суттєво впливає на ефективність навчально-виховного процесу й на розвиток музично-творчих здібностей учнів.

План-конспект – це документ, який має бути затверджений методистом (для студентів під час проходження педагогічної практики) або заступником директора з навчально-виховної роботи й допомагає вчителю прогнозувати концепцію уроку. План-конспект засвідчує основні напрями педагогічного пошуку вчителя й уможливило передбачення результату в різних видах музичної діяльності, спрямованої на формування музичної культури учнівської молоді.

Концепція уроку музики являє собою систему конструктивно-критичних поглядів на організацію музично-творчої діяльності вчителя й учнів, зосереджена на потребах навчання, виховання та музично-творчого розвитку молоді й зумовлена пріоритетністю ціннісних якостей особистості в галузі музичного мистецтва.

Концепція уроку музичного мистецтва висвітлює мету, завдання, зміст організації навчально-виховного процесу з музично-творчого розвитку школярів.

План-конспект уроку має бути розгорнутим або тезисним. Розгорнутий план-конспект уроку готують студенти в процесі проходження педагогічної практики і вчителі-стажисти на початку педагогічної діяльності. Тезисне викладення ходу уроку дозволяється вчителям із досвідом роботи, котрі чітко уявляють сценарій уроку й засоби реалізації концептуальних положень та запровадження основних музично-педагогічних технологій.

Підготовка сценарію уроку, а саме тієї його частини, де йдеться про вокально-хорову роботу, вимагає від учителя детального обґрунтування та описання методики роботи над шкільним пісенним репертуаром. Варто передбачити можливі виконавські складнощі та прогнозувати методику їхнього подолання. За таким же принципом учитель обґрунтовує методику сприймання та інтерпретації творів музичного мистецтва. Слушно продумати зміст питань для обговорення та прогнозувати можливі відповіді учнів. Уведення до структури уроку гри на елементарних музичних інструментах вимагає від учителя підготовки партитури з розрахунку на певний склад музичних інструментів. За такого підходу слушно дати описання методики індивідуальної роботи з кожним учнем із засвоєння певної ансамблевої партії.

При укладанні плану-конспекту уроку музичного мистецтва необхідно пам'ятати й про *зміст домашнього завдання*, спрямованого на засвоєння, закріплення та підвищення якості знань, умінь і навичок, набутих на уроці. Домашня самостійна робота зорганізовується з урахуванням пізнавальних інтересів і потреб школярів та передбачає закріплення, поглиблення й розширення знань, умінь і навичок учнів у галузі музичного мистецтва; підготовку молоді до активного сприймання музичних творів композиторів різних жанрів і напрямів, а також народної музики; формування умінь і навичок інтерпретувати музичні твори, висловлювати своє ставлення до них; розвитку індивідуальних музично-творчих здібностей учнів у процесі їхньої активної участі в різних формах музикування.

Домашня робота не повинна займати багато часу, але має враховувати можливості дітей, заохочувати працездатних і здібних учнів до подальшого розвитку музично-творчих здібностей, а також готувати до сприймання нового музичного матеріалу. Прикладом домашнього завдання може бути вивчення мелодії і тексту пісні, завершення малюнку за результатом прослуханого музичного твору, написання оповідання під впливом прослуханої музики, створення мелодії на заданий ритм, підготовка реферату про життя й творчість композитора або виконавця тощо.

Сценарій уроку віддзеркалює рівень професійної підготовки та педагогічної майстерності кожного окремо взятого вчителя музичного мистецтва. Мається на увазі, що в роботі вчителя спостерігається захопленість або надання переваги конкретному виду музичної діяльності. Одні вчителі більше прагнуть над формуванням вокально-хорових навичок учнів, інші занурюються в організацію гри на елементарних музичних інструментах, а деякі із захопленням розповідають про музику, залучають до діалогу дітей, майстерно володіють музичним інструментом і багато музики пропонують у живому виконанні.

Принагідно зауважимо, що навіть найдосконаліший сценарій уроку не може бути однаковою мірою запроваджений у декількох паралельних класах. Існують певні умови, котрі впливають на проведення уроку. І в кожному класі вони різні. Отже, для реалізації концепції уроку вчителю необхідно володіти гнучкістю й бути мобільним у досягненні мети і результативності уроку в різних ситуаціях та умовах. Так, наприклад, коли дитячі голоси звучать дзвінко, повно й легко, недоцільно обмежувати роботу над формуванням вокально-хорових навичок. На наступному уроці дисбаланс треба вирівняти, приділивши більше уваги ансамблевій грі або інтерпретації інтонаційно-образного змісту музичних творів. Виважений підхід уможливорює поглиблене вивчення закономірностей і тенденцій розвитку музичного мистецтва й формування естетичної культури особистості.

Висновки і перспективи подальших наукових розвідок. Зважаючи на викладене, можна зробити висновок, що сценарій уроку музичного мистецтва ґрунтується на узгодженій концепції, покладеній в основу змісту уроку, і віддзеркалює рівень професійно-педагогічної майстерності вчителя. Відповідно до сценарію розробляється план-конспект уроку, котрий містить певні структурні компоненти і є обов'язковим документом, який допомагає вчителю повною мірою реалізувати поставлену мету й досягти позитивних результатів. Перспективи подальших наукових розвідок полягають у дослідженні новітніх технологій розробки уроків різних типів із використанням сучасних інноваційних методів навчання, мультимедійних засобів і ефективних форм художньо-естетичного виховання молоді.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Абдуллин Э.Б., Николаева Е.В. Теория музыкального образования: Учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений / Э.Б. Абдуллин, Е.В. Николаева. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 336 с.
2. Апраксина О.А. Методика музыкального воспитания в школе: Учеб. пособие для студетов пед. ин-тов по спец. № 2119 «Музыка и пение». – М.: Просвещение, 1983. – 224 с., нот. ил.
3. Кабалевский Д.Б. Основные принципы и методы программы по музыке для общеобразовательной школы // Программно-методические материалы. Музыка. Начальная школа. – М., 2001. С. 25–26.
4. Масол Л.М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика: монографія / Л.М. Масол. – К.: Промінь, 2006. – 432 с.
7. Михайличенко О.В. Основи загальної та музичної педагогіки: теорія та історія. – Навч. посібник для студентів музичних спеціальностей. – Суми: Вид-во «Наука», 2004. – 210 с.
6. Осеннева М.С., Безбородова Л.А. Методика музыкального воспитания младших школьников: Учеб. пособие для студ. нач. фак. педвузов. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 368 с.
7. Олексюк О.М. Музична педагогіка: Навчальний посібник. – К.: КНУКіМ, 2006. – 188 с.
8. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
9. Печерська Е.П. Уроки музики в початкових класах: Навч. посібник. – Київ: Либідь, 2001. – 272 с.
10. Ростовський О.Я. Теорія і методика музичної освіти: Навч.-метод. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 640 с.
11. Черкасов В.Ф. Теорія і методика музичної освіти: [підручник] / Володимир Черкасов. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – 528 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Черкасов Володимир Федорович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри музично-теоретичних та інструментальних дисциплін Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: становлення і розвиток музично-педагогічної освіти в Україні, професійно-педагогічна підготовка вчителів мистецьких дисциплін, теорія і методика музичної освіти, формування естетичної культури особистості.